Чубар М.М. **УДК 658.012.4: 339.654 (477)**

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. *Ця стаття присвячена дослідженню сучасних наукових підходів до визначення тієї множини елементів, що у сукупності формують експортний потенціал підприємства. Автор робить спробу аналізу вже існуючих робіт, присвячених вирішенню даної проблеми. відзначає велику різноманітність підходів до визначення елементів структури експортного потенціалу промислового підприємства, що зустрічаються в сучасній науковій літературі, аналізує сильні і слабкі сторони цих підходів. На основі результатів цього аналізу автор формулює власний підхід до визначення структури експортного потенціалу промислового підприємства.*
Ключові слова: *експортний потенціал промислового підприємства, структура експортного потенціалу промислового підприємства, елементи експортного потенціалу промислового підприємства.*

Аннотация*. Данная статья посвящена исследованию современных научных подходов к определению того множества элементов, которые в совокупности формируют экспортный потенциал предприятия. Автор делает попытку анализа уже существующих работ, посвященных решению данной проблемы. отмечает большое разнообразие встречающихся в современной научной литературе подходов к определению элементов структуры експортного потенциала промышленного предприятия, анализирует сильные и слабые стороны этих подходов. На основе результатов этого анализа автор формулирует собственный подход к определению структуры экспортного потенциала промышленного предприятия.*
Ключевые слова: *экспортный потенциал промышленного предприятия, структура экспортного потенциала промышленного предприятия, элементы экспортного потенциала промышленного предприятия.*

Summary. *This article is devoted to the research of modern approaches to defining the set of elements which together form the enterprise export potential. The author makes an attempt to analyze the already existing research dedicated to solving the given problem, as well as points out the wide variety of the modern ways to determine the structure elements of the export potential of the industrial enterprise that are present in the contemporary scientific literature. The author conducts the analysis of the strengths and weaknesses of these ways and on the basis of the results of this analysis formulates his own approach to the determination of structure of the industrial enterprise export potential. The author divides the structure of the export potential into two substructures, which are as follows: the inner and outer elements of the export potential. The key idea of the author`s way to the creation of the modern way to determine the structure of the export potential of the industrial enterprise is to add rarely included elements into the abovementioned structure of the export potential of the industrial enterprises – such as investment potential, innovation potential, potential of sales of the exported production etc., providing appropriate scientific grounding at the same time. This addition creates the theoretical basis to the further expansion and clarification of the structure of the export potential of the industrial enterprises.*
Key words*: export potential of industrial enterprise, the structure of industrial enterprise export potential, export potential elements of industrial enterprise.*

Вступ. Зі вступом України до Світової організації торгівлі (далі – СОТ), у контексті подальшої інтеграції вітчизняної економіки у систему світового господарства, пріоритетного характеру набуває експортний потенціал підприємств. Експортний потенціал трактують, зокрема, як показник можливостей виробництва та збуту, ресурсного забезпечення, адаптаційної пристосованості, відтворення, конкурентоспроможності, багатства маркетингових альтернатив підприємства.

Постановка проблеми. У науковій літературі існує чимало підходів до теоретико-методологічних основ визначення структури експортного потенціалу підприємств. Це зумовлено, насамперед, плюралізмом думок науковців щодо сутності економічної категорії «експортний потенціал підприємства», складу структурних елементів, що є в складі даної категорії, системно-логічних та функціональних зв'язків між ними.

Аналіз останніх досліджень. Структура потенціалу підприємств тією чи іншою мірою досліджувалась, тривалий час. Серед вчених-економістів, що займались даною проблемою: О. І. Попов, К. М, Афанасьєв, Л. П. Сєрова, Петренко Л. А., Басюркіна Н. І., Кунцевич В. О., Іващук С., Піддубна Л. І, Ю. О. Семикоп., О. А. Шестакова, О. Кикуш, О. І. Гончар, Ю.О. Кушнір, В.Ю. Матвєєва та ін. Незважаючи на це, питання складу елементів експортного потенціалу промислових підприємств та їх функціонального взаємовпливу і взаємозалежності, особливо в контексті набуття Україною членства в СОТ, досліджено недостатньо.

Метою дослідження є аналіз сучасних наукових підходів до визначення структури та взаємозв'язків елементів експортного потенціалу вітчизняних промислових підприємств задля подальшого створення теоретико-методологічної основи для оцінки даного потенціалу та створення механізму його підвищення в умовах членства України в СОТ.

Виклад основного матеріалу. Дослідження структури експортного потенціалу промислового підприємства варто почати з визначення сутності терміну «структура». «Структура – *ж. лат*. влаштування, будова, склад, лад, устрій» [1]. «Структура … 1. Взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого; будова… 2. Устрій, організація чого-небудь…» [2]. «… Структура – сукупність стійких (тобто незмінних за будь-яких внутрішніх чи зовнішніх перетворень) зв'язків і стійких елементів об'єкта

(переклад авторський – авт.)» [3]. Таким чином, структура експортного потенціалу підприємства передбачає у його складі набір базових елементів та постійно існуючих між ними взаємозв'язків та взаємовпливів.

Соціально-економічні системи, такі як підприємства, характеризуються, насамперед, складністю, динамічністю, невизначеністю та ієрархічністю [4, с. 57]. Експортний потенціал підприємства є, з одного боку елементом системи вищого порядку – потенціалу зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) та, відповідно, невід'ємною складовою економічно-господарської діяльності підприємства, а з іншого – складною, великою, відкритою [5, с. 33, 36.] соціально-економічною системою з власною структурою та властивостями.

Д.В. Білопольський ототожнює товарну структуру експорту з структурою експортного потенціалу [6, с. 250–251]. Таке загальне та, водночас, вузьке трактування структури експортного потенціалу не повністю відображає дійсність хоча б тому, що враховується лише сам факт експортування певних товарів, у відриві від тих численних факторів, що впливають на нього. Для цього існує давно усталений термін «товарна структура експорту».

Науковці О.І. Гончар та Ю. О. Кушнір, використовуючи результати досліджень Н. М. Тюріної та Є. О. Шелест, до структури експортного потенціалу країни зараховують ті частки виробничого, трудового, організаційно-технічного, фінансового, науково-інноваційного, агро-ресурсного, біоресурсного, природньо-кліматичного потенціалу країни, що можуть бути використані для розвитку її зовнішньоекономічної діяльності. Відкидаючи ті елементи, що за своєю сутністю не притаманні промисловим підприємствам, що не належать до сектору АПК, отримаємо найпростішу структуру експортного потенціалу промислового підприємства [7].

Дослідник О. Кикуш подає наступну структуру експортного потенціалу:

- кількісні показники: ресурсні можливості виробництва експортної продукції;
- якісні показники : внутрішні та зовнішні чинники;
- внутрішні чинники: економічний рівень розвитку держави, технічний рівень розвитку держави, забезпечення природними ресурсами, кількість трудових ресурсів та їх кваліфікація, виробничий потенціал, зовнішньоторговельна структура;
- зовнішні чинники: кон'юнктура світових і територіальних ринків, міжнародний поділ праці, політичні відносини із зарубіжними країнами [8, с. 175].

Незрозуміло, однак, за яким критерієм виробничий потенціал віднесено до якісних показників експортного потенціалу, адже він, за своєю сутністю, є можливістю виробництва певного максимального на даний час і в даних умовах обсягу товарів, тобто його більш доцільно вимірювати саме кількісно, у натуральних чи грошових одиницях.

С. Іващук, доповнивши результати досліджень Т. Мельник, відносить експортний потенціал до елементів споживання (збуту) у складі економічного потенціалу, виділяючи у його структурі також елементи виробництва [9, с. 99–101]. Таким чином, експортний потенціал структурно відокремлюється від виробництва, в той час, як велика кількість вітчизняних та зарубіжних дослідників, що займаються цією проблемою, пов'язують експортний потенціал як з виробничими, так і зі збутовими процесами [10, с. 12; 11, с. 5; 12, с. 8; 13, с. 5; 14, с. 6]. Відповідно, експортний потенціал містить елементи, що пов'язані зі збутом товарів, проте у ній присутні і елементи, що характеризують виробництво продукції:

Дана проблема на нашу думку, вирішується у межах дослідження, проведеного Л. І. Піддубною та О. А. Шестаковою. Структуру експортного потенціалу науковці подають через розподіл її на активи попиту та активи пропозиції [15, с. 227].

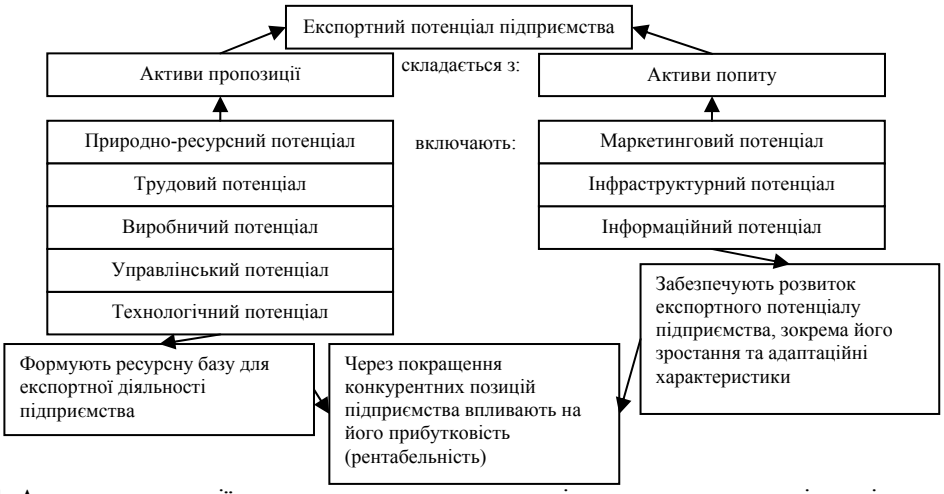

Рис. 1. Активи пропозиції та активи попиту в структурі експортного потенціалу підприємства (доопрацьовано автором)

Л. А. Петренко, досліджуючи методики оцінки експортного потенціалу, посилається на дослідження Н. П. Басюркіної, де автор визначає економічний потенціал як суму економічних потенціалів сировинної

зони $ЕП_c$), виробництва ($ЕП_в$) і торговельної мережі ($ЕП_m$) [16, с. 41–42]. Тут в структурі потенціалів, що визначають потенціал підприємства, окремо виділяється потенціал підприємств-постачальників сировини, підприємств переробки та фірм, що здійснюють торгівлю готовою продукцією. На нашу думку, цілком можливо розглядати потенціал сировинної зони як ресурсний потенціал, елемент виробничо-ресурсного (внутрішнього) потенціалу підприємства – незалежно від того, чи є на підприємстві власна «сировинна зона», чи з питань ресурсозабезпечення підприємство співпрацює з сторонніми компаніями. Щоправда, при цьому потрібно зважати на різну величину та співвідношення елементів структури витрат на ресурсозабезпечення виробництва. Потенціал торговельної мережі складається з потенціалу експортних бар'єрів та потенціалу зовнішнього середовища (ринку).

О.І. Попов розглядає експортний потенціал як частину виробничо-збутового потенціалу підприємства, що може бути реалізований на зовнішніх ринках. Так, експортний потенціалі підприємства, за О. І. Поповим, складається з виробничого потенціалу підприємства (агро-ресурсний потенціал, трудові ресурси, матеріально-технічні ресурси, підприємницькі здібності) та потенціалу ринку (попит на світовому ринку, пропозиція на світовому ринку, конкурентоспроможність продукції)

Характерною для вказаної роботи є структура експортного потенціалу підприємства, в якій до «внутрішніх» елементів належить лише його виробничий потенціал. Дана концепція, певним чином, споріднює дослідження О.І. Попова з роботами радянських економістів, де також розглядався виробничий потенціал у якості основного, якщо не єдиного елемента, що характеризує можливості підприємства. Так, до виробничого потенціалу підприємства О. І. Попов відносить також підприємницькі здібності, що, на нашу думку, впливають не тільки на виробництво продукції, а й на її збут, на визначення маркетингової стратегії, на загальне управління підприємством та на планування його розвитку.

Попов О.І. також посилається на дослідження Афанасьєва К.М., який в рамках своєї імітаційної моделі наводить наступну структуру експортного потенціалу підприємства:

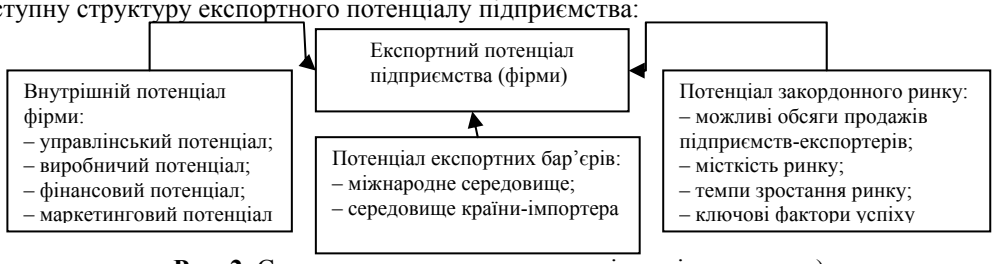

Рис. 2. Структура експортного потенціалу підприємства)

Як бачимо, Афанасьєв К.М. чітко виділяє третю групу елементів експортного потенціалу підприємства – потенціал експортних бар'єрів [17, с. 55-56], на відміну від Л.І. Піддубної та О.А. Шестакової, не розділюючи при цьому вплив національних та міжнародних інституцій інституцій.

Схожої думки дотримується у своїх дослідженнях Сєрова Л.П., яка зазначає що експортний потенціал підприємства потрібно оцінювати за наступними «блоками» (елементами) – підприємство, внутрішнє середовище країни-експортера та зовнішнє середовище (світовий ринок) [18, с. 134–136].

Структура експортного потенціалу промислового підприємства, на нашу думку, має дати змогу створити теоретико-методологічну основу для оцінки цього потенціалу та створення механізму його підвищення в умовах членства України в СОТ, і повинна відображати всі основні внутрішні та зовнішні щодо підприємства-експортера елементи та фактори, що уможливлюють здійснення на підприємстві експортної діяльності, визначають її доцільність, оптимальний прогнозований обсяг експортування, товарну і географічну структуру, а також ефективність. Реалізацією ж експортного потенціалу підприємства буде фактичне здійснення експортних операцій за обраною стратегією виходу на зовнішні ринки.

Тим не менше, потрібно пам'ятати про деяку умовність структуризації економічних систем, внаслідок їх складності та мінливості та стохастичного характеру деяких показників (здебільшого, тих, що піддаються лише експертній, якісній оцінці), а також практичної неможливості чітко розмежувати межі зовнішніх елементів експортного потенціалу внаслідок взаємного перекриття їх впливів.

На основі результатів аналізу всіх вищезазначених наукових підходів до визначення структури експортного потенціалу, на нашу думку, структура експортного потенціалу промислового підприємства наступна:

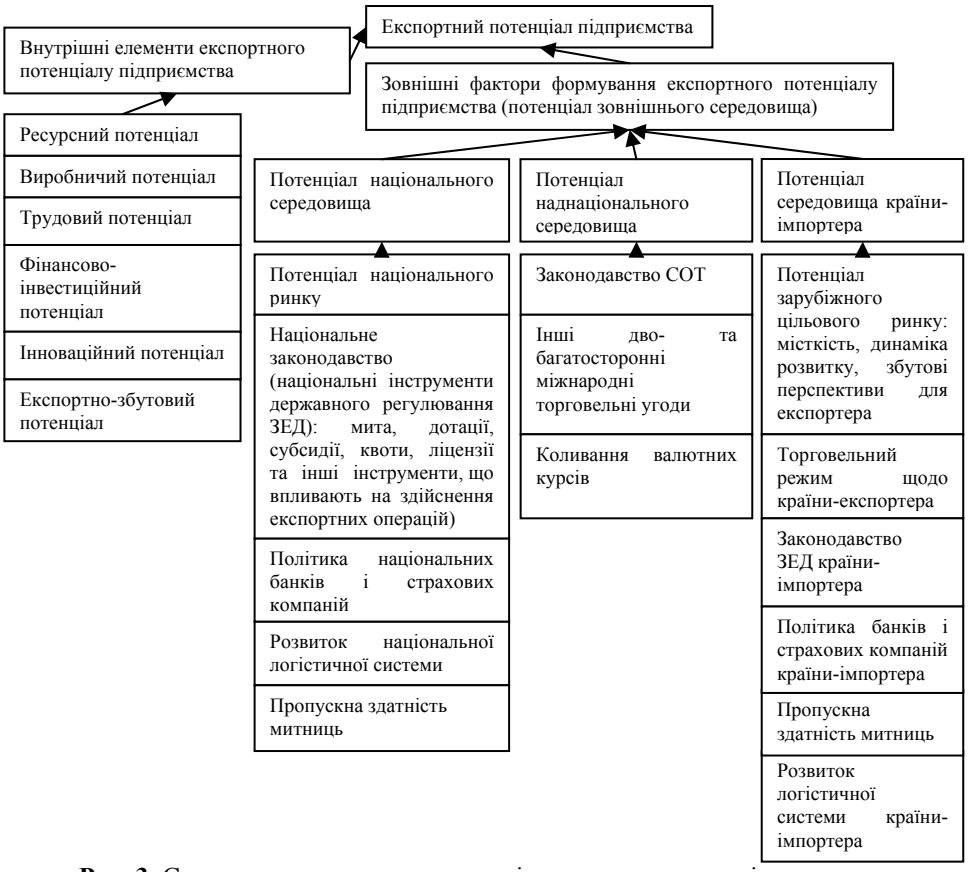

Рис. 3. Структура експортного потенціалу промислового підприємства

Висновки та невирішені частини проблеми. Формування експортного потенціалу підприємства відбувається під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів, причому зовнішні фактори можуть належати до національного, наднаціонального чи характерного для країни-імпортера економіко-правового поля. Подальші дослідження у даному напрямку будуть стосуватись взаємозв'язку та впливу елементів структури експортного потенціалу підприємства на його кінцеву величину та динаміку розвитку.

Джерела та література:

1. Толковый словарь В. Даля он-лайн / [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://www.agape-biblia.org/books/Book05/P222.HTM
2. Словник української мови: академічний тлумачний словник / [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://sum.in.ua/s/struktura
3. Экономика: в начале было слово / [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://dictionary-economics.ru/word/Структура
4. Рульєв В. А. Менеджмент. Навч. посіб. / В. А. Рульєв, С. О. Гуткевич.– К.: Центр учбової літератури, 2011. – 312 с. – ISBN 978-611-01-0151-6.
5. Дивак М.П. Методичний посібник з дисципліни «Системний аналіз». / М. П. Дивак – Т. : Тернопільська академія народного господарства, 2004. – 136 с.
6. Білопольський Д. В. Досягнення високої конкурентоспроможності України в умовах глобалізації / Д. В. Білопольський // Економіка Криму, 2010. – № 2 (31). – С. 248–253.
7. Гончар О.І. Сучасний стан та тенденції розвитку експортного потенціалу України / О. І. Гончар, Ю. О. Кушнір // Вісник Хмельницького національного університету, 2010. – № 6, Т. 4. – С. 274-276.
8. Кикуш О. Семантика та економічний зміст категорії «Експортний потенціал» / О. Кикуш // Економічний аналіз, 2008. – № 3 (19). – С. 173-176.
9. Іващук С. Експортна стратегія в сучасній системі державного управління / С. Іващук // Міжнародна економічна політика. – 2009. – № 10–11. – С. 85 – 106.
10. Муравин А. В. Реформа механизма государственного регулирования экспортной деятельности в России: автореферат дисс. кандидата экон. наук : спец 08.00.14 «Мировая экономика» / Муравин Андрей Васильевич. – М., 2003. – 21 с.
11. Коломієць В. В. Експортний потенціал регіону та його зовнішньоекономічна діяльність (на прикладі Черкаського регіону) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / В. В. Коломієць. – Київ, 2005. – 19 с.
12. Пирець Н. М. Експортний потенціал України в контексті розвитку світового господарства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Н. М. Пирець. – Донецьк, 2005. – 20 с.

13. Експортний потенціал України на російському векторі: стан і прогноз: Монографія / За ред. Пирожкова С. І., Сухорукова А.І. – К. : НІУРВ, 1998. – 168 с. – ISBN 996-7521-03-6.
14. Дишко І.Ю. Державні засади формування та реалізації експортного потенціалу в Україні (на прикладі лісового господарства) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / І.Ю. Дишко. – Київ, 2010. – 20 с.
15. Піддубна Л. І., Шестакова О. А. Експортний потенціал підприємства: сутність і системні імперативи формування та розвитку / Піддубна Л. І., Шестакова О. А. // Вісник економіки транспорту і промисловості, 2012. – № 37. – С. 223-228.
16. Петренко Л. А. Розвиток експортного потенціалу підприємства (за матеріалами молокопереробних підприємств України) : дис... кандидата екон. наук : спец 08.00.04 (Економіка та управління підприємствами) / Петренко Людмила Анатоліївна. – К., 2007. – 231 с.
17. Попов О. І. Підвищення ефективності формування і використання експортного потенціалу підприємств : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка підприємств і організація виробництва» / О.І. Попов. – Сімферополь, 1998. – 161 с.
18. Сєрова Л. П. Управління експортним потенціалом підприємства : дис... кандидата екон. наук : спец 08.06.02 (Підприємництво, менеджмент та маркетинг) / Сєрова Людмила Петрівна. – К., 2002. – 308 с.

Шевченко Л.М. **УДК 336.01**

КРИТЕРИИ УСТОЙЧИВОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ

Аннотация. *Предметом настоящего исследования является национальная финансовая система. В современных методологических исследованиях устойчивость финансовой системы на национальном уровне исследуется и анализируется достаточно поверхностно. Данная проблема определила цель и задачи работы. В качестве методологической базы исследования использовались системный и комплексный подходы, диалектический метод познания, научная абстракция, анализ и синтез, методы сравнения и другие. Представленные в работе результаты могут внести вклад в развитие финансовой науки и послужить для дальнейших теоретических разработок проблем национальной финансовой системы.*
Ключевые слова: *национальная финансовая система, устойчивость, факторы, критерии, количественная оценка.*

Анотація. *Предметом даного дослідження є національна фінансова система. У сучасних методологічних дослідженнях стійкість фінансової системи на національному рівні досліджується і аналізується досить поверхово. Дана проблема визначила мета і завдання роботи. Як методологічної бази дослідження використовувалися системний і комплексний підхід, діалектичний метод пізнання, наукова абстракція, аналіз і синтез, методи порівняння та інші. Представлені в роботі результати можуть внести внесок у розвиток фінансової науки і послужити для подальших теоретичних розробок проблем національної фінансової системи.*
Ключові слова: *національна фінансова система, стійкість, фактори, критерії, кількісна оцінка.*

Summary. *The subject of the present study is the national financial system. In the modern methodological studies the stability of the financial system at the national level is investigated and analyzed superficially. This problem has defined the purpose and the objectives of the work. The methodological base of the research includes the systematic and comprehensive approaches, the dialectical method of cognition, scientific abstraction, analysis and synthesis, methods of comparison, and others. The results presented in the article can contribute to the development of the financial science and serve to further theoretical development of the problems of the national financial system.*
Key words: *national financial system, stability, factors, criteria, quantitative assessment.*

Постановка проблемы. При рассмотрении разнообразных теоретических и методологических аспектов, связанных с устойчивостью национальной финансовой системы в условиях глобализации мировой экономики, следует отметить их дискуссионный характер и недостаточную степень разработанности. Данная особенность характерна не только для отечественной, но и для зарубежной научной литературы, посвященной данной проблематике.

Анализ исследований и публикаций. Одновременно стоит отметить существование диспаритета между теоретическими и методологическими разработками по данной тематике.

Подавляющее большинство научных исследований в этой сфере имеет ярко выраженный теоретический характер, в то время как исследования, в которых внимание акцентируется на существующих методологических проблемах, связанных с устойчивостью национальной финансовой системы, судя по количеству публикаций, проводятся значительно реже. Например, международное рейтинговое агентство Moody`s в качестве одного из рисков, влияющих на устойчивость российской финансовой системы, отмечает «значительный объем задолженности государственных банков и корпораций, являющейся условным обязательством государства».[7] В.И. Карпунин и Г.Г. Челоянц, при

[7] http://quote.rbc.ru/news/fond/2012/02/29/33577523.html